

Лінгвокогнітивний характер вторинної номінації (на матеріалі топонімічних прізвиськ штатів США)

А. В. Шелякіна, О. М. Торосян

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: a.sheliakina@knu.ua

Paper received 11.08.21; Accepted for publication 26.08.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-257IX75-15>

Анотація. У статті описується лінгвокогнітивний характер вторинної номінації як засобу творення неофіційних географічних назв штатів США, наводяться приклади вторинних назв штатів, утворених шляхом метафоризації як одного з основних лексико-семантичних засобів творення варіантів топонімів. Вторинні назви штатів США були відібрані з електронних та друкованих країнознавчих довідників та енциклопедій. Матеріали дослідження були представлені на Всеукраїнській науковій конференції «Мова, література, реальність» (Київ, 29–30 жовтня, 2020 р.).

Ключові слова: вторинна номінація, когнітивна лінгвістика, топонімічне прізвисько, метафоризація, концептуалізація, гетеронімінативність, мотиваційне підґрунтя тощо.

Вступ. Теорія номінації є важливою цариною лінгвістичних досліджень, що вивчає відображення в мові картини світу, яка формується в процесі його пізнання. У наукових розвідках, присвячених номінації, незмінно підкреслюється когнітивний характер номінативної діяльності, її зв'язок з процесом осмислення навколишнього світу. Тому одним із завдань теорії номінації з позиції когнітивної лінгвістики є вивчення співвідношення між мовними одиницями і концептуальними структурами, що зберігають в свідомості носія мови всі знання про світ.

Упродовж свого існування людина постійно стикається з предметами та явищами навколишньої дійсності, які безперервно змінюються, що призводить до необхідності їх називати, надавати нові імена, щоб відобразити у найменні оновлене уявлення. В цьому безкінечному русі людина послуговується вже наявними мовними засобами, номінативний потенціал яких є необмеженим, проте застосовує їх у нових значеннях. Цей процес відомий у лінгвістиці як вторинна номінація і характеризується «використанням в акті номінації фонетичного вираження уже наявної мовної одиниці як імені для нового позначення» [5, с. 167]. Когнітивна лінгвістика розглядає акт вторинної номінації як комплексний процес, який синтезує такі складові як екстралінгвістична реальність; мовна форма її відображення; переосмислення й співвіднесення нового змісту найменування з навколишньою дійсністю; мовна форма у вторинній функції називання.

Короткий огляд публікацій. Ономазіологічний напрям дослідження мови, який тісно пов'язаний із когнітивним підходом, представлений науковими доробками Н.Д. Арутюнової, Е.С. Азнаурової, В. Г. Гака, Г.В. Колшанського, О.Ю. Карпенко, О. С. Кубрякової, Б.А. Серебреннікова, В. М. Телії, А.А. Уфімцевої та ін. Аналізу когнітивно-прагматичних аспектів вторинної номінації присвячені праці Н.Ф. Алефіренко, А. О. Колоколової, Ю. Макарець, В. А. Маслової, Т.Г. Паніної, О.П. Рябко, Г.М. Шиманович та ін. Наукові розвідки в галузі вторинної номінації американської топоніміки та етимології варіантів топонімів проводяться сучасними науковцями, зокрема О.В. Зосімовою, О.А. Кропивкіною, І.Т. Піддубним, Г. В. Синегубовою, О.В. Тараненко, О.В. Уразметовою та ін.

Метою розвідки є дослідити лінгвокогнітивний характер вторинної номінації як засобу творення неофіційних географічних назв на матеріалі топонімічних прізвиськ штатів США.

Результати та їх обговорення. Як зазначалося вище, нині чисельні наукові розвідки свідчать про те, що номінація знаходиться у фокусі досліджень когнітивної лінгвістики. Підкреслюючи тісний зв'язок теорії номінації й когнітивної лінгвістики, В.А. Маслової, зокрема, наголошує: «В структурі знань, що стоять за мовною реалізацією, відображається спосіб номінації. Тому важливе місце у когнітивних дослідженнях належить мовній номінації» [4, с. 5]. О. С. Кубрякова зазначає, що теорія номінації пояснює «як усе суще отримує своє позначення», у той час як когнітивна лінгвістика досліджує «співвідношення мовних форм із їхніми когнітивними аналогами» і намагається пояснити «які саме одиниці стають носіями тих чи інших значень і як відбувається номінативна діяльність» [3, с. 9]. В. М. Телія стверджує: «Застосування готових смислових значень до нових образів – це і є реальні процеси функціонування мови, у яких відбувається пристосування значень слів і синтаксичних конструкцій до того, що саме позначається» [5, с. 130].

Окреме поле дослідження створюють випадки вторинних номінацій власних назв. Надання власній назві вторинного наймення є особливим когнітивним процесом, що пов'язаний зі створенням нового знання про об'єкти дійсності на основі вже наявного досвіду взаємодії з іншими об'єктами. Під час цієї взаємодії людина встановлює зв'язки за подібністю між різними за походженням предметами та поняттями позамовної дійсності і тими, назва яких використана для вторинного називання, знаходить аналогії, узагальнює. Саме асоціативний характер людського мислення є основою вторинної номінації, яка виникає в результаті таких когнітивних процесів як порівняння, уніфікація, пояснення нового через уже відоме.

Важливою ознакою процесу надання нового імені є суб'єктивність, оскільки вторинна номінація є результатом лінгвокреативного мислення конкретного суб'єкта і залежить від особливостей його сприйняття та осмислення реалій, його концептуальної картини світу, яка сформована на основі етнічної пам'яті та особистого досвіду.

У процесі взаємодії з об'єктами позамовної дійсності мовець може використовувати декілька наймень для позначення того самого об'єкта. О. Ю. Карпенко, досліджуючи проблематику когнітивної ономастики, зазначає, що в цьому випадку «різні наймення одного об'єкта творять єдиний концепт» [1, с. 91]. Як слушно зауважує А.О. Колоколова: «Вторинна номінація не стільки позначає

об'єкт, скільки його концептуалізує, тобто вичленовує окремі його ознаки, розставляє акценти, допомагає показати об'єкт з різних боків, виокремити його частини, зрештою сформуванню уявлення про нього, моделюючи нові концепти в свідомості носіїв мови» [2, с. 186].

Гетеронімінативність виникає внаслідок існування у номінатора різноманітних знань і суджень про об'єкт. Це явище розповсюджене в американській топоніміці, зокрема для створення топонімічних прізвиськ штатів, міст тощо. Чим багатша історія певного географічного об'єкта, тим більше знань про нього існує, і, відповідно, тим більше вторинних наймень воно має. Відомо, що один і той самий штат може мати декілька прізвиськ – офіційних і неофіційних. Наведемо лише декілька прикладів прізвиськ штатів з кожного регіону США: 1) Аляска – *the Great Land* (Велика Земля), *the Last Frontier* (Останній рубіж), *the Land of the Midnight Sun* (Земля північного сонця), *the Mainland State* (Континентальний штат); 2) Делавер – *the Diamond State* (Діамантовий штат), *the First State* (Перший штат), *the Chemical Capital* (Хімічна столиця) та інші; 3) Флорида – *the Alligator State* (штат алігаторів), *the Flower State* (штат квітів), *the Gulf State* (штат біля затоки), *the Orange State* (апельсиновий штат), *the Sunshine State* (штат сонячного світла) та інші; 4) Массачусетс – *the Baked Bean State* (штат печених бобів), *the Codfish State* (штат тріски), *the Bay State* (штат біля затоки), *the Old Colony State* (Стара колонія), *the Spirit of America* (Дух Америки) та інші; 5) Вісконсін – *the Badger State* (штат борсукив), *the Copper State* (штат міді), *the Dairy State* (молочний штат); 6) Нью-Мексико – *the Land of Sunshine* (Сонячна земля), *the Land of Enchantment* (Чарівна Земля).

Кожна з перерахованих вторинних назв має своє мотиваційне підґрунтя. Мотивація під час надання вторинного імені виявляє ставлення номінатора до того чи іншого явища або об'єкта, що в результаті дозволяє зрозуміти специфіку світобачення не лише окремої людини, а й конкретного народу. Так, до мотиваційної групи «географічне розташування» можна віднести такі назви: *the Last Frontier* (штат Аляска є найвіддаленішим від решти території США); *the Great Land* (штат Аляска є найбільшим за розміром); *the Land of the Midnight Sun* (через розташування на півночі країни); *the Mainland State* (щоб підкреслити, що Аляска розташована на континенті на відміну від Гаваїв, які практично одночасно з Аляскою приєдналися до США); *the Gulf State* (Флорида розташована на березі Мексиканської затоки); *the Sunshine State* (через розташування Флориди на півдні країни). До мотиваційної групи «флора і фауна» належать такі вторинні наймень: *the Alligator State*, *the Flower State*, *the Orange State*, *the Codfish State*, *the Badger State*. До мотиваційної групи «історія штату» належать прізвиська *the First State* (Делавер був першим штатом, який ратифікував конституцію США), *the Spirit of America* (завдяки важливим історичним подіям, що мали місце на території штату Массачусетс, наприклад, Бостонська чайна вечірка (*Boston Tea Party*)), Американська революція тощо); *the Old Colony State* (Массачусетс був однією з найперших британських колоній, заснованих на території Північної Америки). Група «звичаї і традиції» включає прізвисько *the Baked Bean State* (за релігійними правилами жителі Массачусетса не мали права готувати у неділю і тому їли боби,

запечені у суботу); група «економіка й сільське господарство» – *the Chemical Capital*, *the Copper State*, *the Dairy State*.

Концептуалізація більшою мірою відбувається завдяки метафоризації як основного засобу творення вторинних географічних назв. Їй притаманна не лише когнітивна функція, що полягає в описанні та інтерпретації навколишньої дійсності, створенні нового знання про об'єкти, що структурують реальність на основі ознак інших об'єктів, а й афективна, основою якої є емоційний відгук та оцінка. Слід зазначити, що в процесі метафоричного переосмислення у свідомості номінатора присутні одночасно уявлення про щонайменше два об'єкта дійсності або явища, що співвідносяться одне з одним за принципом подібності.

Метафоричний перенос можна демонструвати на прикладі багатьох неофіційних назв штатів США. Так, конкретні елементи зооморфного коду можуть виступати класифікаторами, що символічно описують людей, які живуть у певному штаті. Наприклад, офіційним прізвиськом штату Юта є *the Deseret State* («штат бджіл»). Слово *deseret* у значенні «бджола» було взято з «Книги Мормона». Прізвисько використовується як символ працьовитості жителів штату, який був заснований мормонами у пустелі на березі Солоного озера. Його інша назва – *the Beehive State* («штат бджолиного вулика»). Штат Вісконсін має прізвисько *the Badger State* («штат борсукив»). Його походження пов'язане з економікою штату, зокрема видобутком свинцю, коли рудокопи, як борсуки, проводили більшу частину часу під землею. Штат Орегон отримав своє друге наймень *the Beaver State* («штат бобрів») не лише через велику кількість бобрів, що проживають на території штату, а також через працьовитих жителів, яких називають *Beavers* («бобрі»). *The Lizard State* («штат ящірок») є прізвиськом штату Алабама, жителі якого, як ящірки, селились біля водоймів. Арканзас називають *the Bear State* («ведмежий штат») через асоціацію із такими рисами його жителів, як грубість та нетактовність. Цікавим прикладом є етимологія ще одного прізвиська штату Арканзас – *the Guinea Pig State* («штат піддослідних кроликів» або «штат морських свинок»). Ця вторинна назва уходить своїм корінням у часи Великої Депресії, коли президент Франклін Делано Рузвельт зі своїм урядом, намагаючись знайти шляхи подолання величезної кризи, розробили програму економічного розвитку «Новий Курс» (*the New Deal*). Цікаво, що штати не поспішали впроваджувати програму на своїх територіях, і найперший штат, який зробив це – Арканзас. Жителі штату настільки втомились від злиднів та безвиході, що більшістю голосів погодились взяти участь у експерименті, і штат відразу отримав прізвисько, яке вважалось дещо принизливим.

З наведених прикладів очевидно, що метафоричні назви тварин приписують людям етичні, психічні або соціальні риси та характеристики поведінки через асоціації, поєднуючи в одному образі природу та людину.

В наших попередніх розвідках [6; 7] ми зазначали, що багато топонімічних прізвиськ США виникло в результаті метафоричного переосмислення назв подій, традицій, явищ, що історично пов'язані з певною місцевістю. Наведемо приклади варіантів топонімів, які засновані на таких типах подібності: 1) за розміром: *the Great Land* (Аляска – «велика земля»), *the Jumbo State* (Техас – «величезний штат»), *the Empire State* (Нью-Йорк – «імперський

штат»), *Little Rhody* (Род-Айленд – «малюк Роді»), *Uncle Sam's Pocket Handkerchief* (Делавер – «носочок дядька Сема»); 2) за формою: *the Keystone of the South Atlantic Seaboard* (Південна Кароліна – «замковий (ключовий) камінь Південно-Атлантичного узбережжя»), *the Panhandle State* (Техас, Оклахома, Флорида, Західна Вірджинія – «ручка пательні»); 3) за віком (строк перебування у складі США): *the Baby State* (Аризона – «штат-малюк»), *the Youngest State* (Гаваї – «наймолодший штат»); 4) за асоціацією (враження, оцінка, якість): *Child of the Mississippi River* (Луїзіана – «дитя Міссісіпі»), *Lady of the Lake* («Дама озера» – Мічиган), *Mother of Rivers* (Нью-Гемпшир – «мати річок»), *Mother of Presidents*, *Mother of Statesmen*, *Mother of States* – Вірджинія; *Mother of Modern Presidents* – Огайо, де народились сім президентів США; *Mother of Southwestern Statesmen* – Теннессі; 5) за зовнішньою ознакою (коли риси одного географічного об'єкту через схожість пов'язані з іншим географічним об'єктом): *Switzerland of America* (Мен, Нью-Гемпшир,

Нью-Джерсі, Західна Вірджинія, Колорадо – «американська Швейцарія»), *Italy of America* – Аризона та *Holland of America* – Луїзіана.

Висновки. Отже, наведені приклади повною мірою демонструють лінгвокогнітивний характер вторинної номінації, який полягає у співвіднесенні нового змісту найменування з навколишньою дійсністю. Процес надання вторинного імені синтезує такі складові як екстралінгвістична реальність; мовна форма її відображення; переосмислення й співвіднесення нового змісту найменування з навколишньою дійсністю; мовна форма у вторинній функції називання. Будучи засобом концептуалізації знань про навколишній світ, вторинна номінація містить у собі національно-культурний компонент, який реалізується у метафоричних одиницях, що, у свою чергу, є важливим для дослідження когнітивно-прагматичних механізмів, що супроводжують процес творення вторинних назв і є актуальним у сучасній лінгвістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики: монографія / О.Ю. Карпенко. – Астропринт, 2006. – 328 с.
2. Колоколова А.О. Лінгвокогнітивний аспект дослідження вторинної номінації / А. О. Колоколова // Вісник Харківського національного університету. – № 910. – 2010. – Вип. 60. – Ч. I. – Серія І : Філологія. – С. 184–189.
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения: роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – Москва, 2004. – 560 с.
4. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие / В.А. Маслова. — 7-е изд. — М.: ФЛИНТА, 2016. — 296 с.
5. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия. – Москва: Наука, 1977. – С. 120–221.
6. Шелякіна А.В., Торосян О.М. Конотативний аспект вторинних номінацій штатів, що відображають господарсько-економічний розвиток США / А. В. Шелякіна, О.М. Торосян // Science and Education a New Dimension. Philology. – VII (60), Issue: 204. – Budapest, 2019. – P. 78 – 81.
7. Шелякіна А.В. Вторинна номінація як засіб творення неофіційних назв штатів (на матеріалі топонімічних прізвиськ штатів США) / А. В. Шелякіна // Science and Education a New Dimension. Philology. – VIII (69), Issue: 234. – Budapest, 2020. – P. 47 – 50.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Про США. Енциклопедія США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prousa.info>
2. Encyclopedia of Texas [Electronic resource]. – Access Path: <https://books.google.com.ua/books?id>
3. Learn About the 50 States [Electronic resource]. – Access Path: <https://www.netstate.com/index.html>
4. State Nicknames [Electronic resource]. – Access Path: <https://statesymbolsusa.org/categories/nickname>

REFERENCES

1. Karpenko O. Problems of cognitive onomastics: monograph / O. Karpenko. – Astroprint, 2006. – 328 p.
2. Kolokolova A. Linguocognitive aspect of secondary nomination research / A. Kolokolova // Kharkiv National University. – № 910. – 2010. – Issue: 60. – Part. I. – Philology. – P. 184–189.
3. Kubryakova H. Language and knowledge: on the path of acquiring knowledge about language: parts of speech from a cognitive point of view: the role of language in cognition of the world / H. Kubryakova. – Moscow, 2004. – 560 p.
4. Maslova V. Introduction to cognitive linguistics: textbook / V. Maslova. – Moscow: Flinta, 2016. – 296 p.
5. Teliya V. Secondary nomination and its types / V. Teliya. – Moscow: Nauka, 1977. – P. 120-221.
6. Sheliakina A., Torosyan O. The connotative aspect of the states' secondary nominations which reflect economic development of the USA / A. Sheliakina., O. Torosyan // Science and Education a New Dimension. Philology. – VII (60), Issue: 204. – Budapest, 2019. – P. 78 – 81.
7. Sheliakina A. Secondary nomination as a means of creating unofficial names of states (based on toponymic nicknames of US states) / A. Sheliakina // Science and Education a New Dimension. Philology. – VIII (69), Issue: 234. – Budapest, 2020. – P. 47 – 50.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. About the USA. Encyclopedia of the USA. [Electronic resource]. – Access Path: <https://prousa.info>
2. Encyclopedia of Texas [Electronic resource]. – Access Path: <https://books.google.com.ua/books?id>
3. Learn About the 50 States [Electronic resource]. – Access Path: <https://www.netstate.com/index.html>
4. State Nicknames [Electronic resource]. – Access Path: <https://statesymbolsusa.org/categories/nickname>

Linguocognitive nature of the secondary nomination (based on toponymic nicknames of US states)

A. V. Sheliakina, O. M. Torosyan

Abstract. The article describes the linguocognitive nature of the secondary nomination as a means of creating unofficial geographical names of US states, gives examples of secondary names of states formed by metaphorization as one of the main lexical and semantic means of creating variants of toponyms. Secondary names of US states were selected from electronic and printed country directories and encyclopedias. The research materials were presented at the Ukrainian scientific conference "Language, Literature, Reality" (Kyiv, October 29-30, 2020).

Keywords: secondary nomination, cognitive linguistics, toponymic nickname, metaphorization, conceptualization, heteronominativity, motivational basis, etc.